

<https://helda.helsinki.fi>

Vihaa herättävä Venäjän tutkimus

Kangaspuro, Markku

Umpihanki

2021-05

Kangaspuro , M 2021 , Vihaa herättävä Venäjän tutkimus . julkaisussa N Kotilainen & J Vuorelma (toim) , Kun tutkija kohtaa vihaa : asiantuntijuus, tiede ja julkisuus . Umpihanki , Helsinki , Sivut 115-136 .

<http://hdl.handle.net/10138/332437>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

[otsikko]

Vihaa herättävä Venäjän tutkimus

[teksti]

Johdanto

Venäjän ja lännen välisen jännitteen kasvaminen viime vuosina on vaikuttanut suoraan myös siihen, mitä Venäjän tutkijoilta odotetaan julkisuudessa. Venäjän asema lännen poliittisena vastapuolena ja usein myös vihollisena kaventaa tutkimuksen tilaa. Kirjoitan tässä luvussa siitä, miten usein muistinvaraisesti kylmän sodan retoriikasta ammentavassa ja vastakkainasetteluun pohjautuvassa keskusteluilmapiiirissä Venäjä-analyysin esittämiseen kohdistuu vahvoja poliittisia odotuksia.

Tutkija julkisuuden ristipaineessa

Tutkijoiden julkisilta esiintymisiltä halutaan tuen osoittamista oman maansa tai viiteryhmänsä näkökannoille ja sen politiikan oikeuttamista. Tässä Venäjä-tutkija joutuu kuitenkin helposti ristiriitaan vallitsevien odotusten ja sen kanssa, että hänen työnsä on ymmärtää miksi ja miten Venäjä ja sen yhteiskunnalliset prosessit toimivat niin kuin toimivat.

Julkisuudessa vallitsevasta poliittisesta agendasta poikkeavien analyysien ja kysymysten esittäminen Venäjästä kehystetään helposti Kremlin politiikan tai toiminnan hyväksymiseksi. Tässä asetelmassa toistetaan usein vaatimuksia omien rivien yhtenäisenä pitämisestä Venäjän todellisia ja kuviteltuja uhkia, EU:n hajottamispyrkimyksiä, läntisten yhteiskuntien heikentämispyrkimyksiä, valeinformaatiota ja trollaamista vastaan. Jos Venäjää tarkasteleva tutkija ei sovi tähän kuvaan, häneen kohdistuu helposti vihan purkauksia, häirintäkampanjoita ja vaientamisyriytyksiä.

Käsittelen artikkelissani esimerkkien kautta sitä, miksi ja miten Venäjän tutkijat joutuvat helposti vihapuheen kohteeksi. Väitteeni on, että siihen on kaksi pääsyytä. Toinen on tietoinen, somessa usein joukkoistettu pyrkimys vaientaa tutkija tai ohjata hänen tutkimustaan haluttuun suuntaan. Se on rationaalista vihapuheen välineellistä käyttämistä eivätkä tunteet ole ensisijainen syy sen käynnistämiseen.

Toinen puolestaan on atavistinen, perinteestä kumpuava Venäjään kohdistuva reagoitintapa, jossa omaan käsitykseen sopimattomaan Venäjä-kuvaan reagoidaan vihamielisesti. Sekä rationaalisessa että emotionaalisessa suhtautumistavassa tutkija edustaa negatiivisia miellelyhtymiä ja tunteita herättävää Venäjää.

Tutkimuksessa (Venäjän tutkimuksesta mm. Bukkvoll 2016; Forsberg-Pursiainen 2017) on käsitelty paljon emootioiden ja rationaalisuuden suhdetta. Yleinen käsitys on, että ne eivät ole toisiaan poissulkevia vaan päällekkäisiä piirteitä. Siksi tunteisiin vaikuttava vihapuhe soveltuu molempien lähestymistapojen työkaluksi, kun pyritään vaikuttamaan sekä sen kohteeseen että kohteen sosiaaliseen toimintaympäristöön.

Euroopan ikuinen toinen

Mikä sitten tekee Venäjä tutkimisesta sellaisen aiheen, että se herättää usein vahvoja tunteita? Historiallinen Venäjä-kuva on epäilemättä yksi selitys siihen. Ymmärryksemme historian merkityksestä perustuu lineaariseen aikakäsitykseen, jossa menneisyys selittää nykyisyyttä ja toivottu ja ennakoitu tulevaisuuden kuva ohjaa tulkintaamme nykyisyydestä.

Tämä perustelee Venäjän tulkintaa esimerkiksi polkuriippuvuusteorian avulla. Sen mukaan nykyistä Venäjää selitetään neuvostohistorialla ja Putinin totalitaarisen Venäjän uskotaan päätyvän Brežnevin kauden tavoin pysähtyneisyyden aikaan ennen romahdustaan. Tämä kaikki puolestaan nostaa kylmän sodan käsitteet ja asenteet etualalle Venäjän politiikkaa selitettäessä.

1800-luvun Venäjän rooli Euroopan konservatiivisena santarina, yksinvaltaisena vapauden ja demokratian vastustajana ja kansojen vankilana löi leimansa aikakauden eurooppalaisiin käsityksiin Venäjästä. Tällaiseen käsitykseen pohjautuvalla uhkakuvalla Venäjästä oli roolinsa Saksan ja Itävallan sosialidemokraattien kääntämisessä tukemaan sotaa Venäjää vastaan ensimmäisen maailmansodan syttyessä. Venäjä nähtiin niiden vapauden ja demokraattisten oikeuksien vaarantajana.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Venäjästä tuli osalle Eurooppaa ensin juutalais-bolševistinen kommunistista maailmanvaltaa levittävä Venäjän imperiumin jatkaja. Toisen

maailmansodan jälkeen vallitseva eurooppalainen mielikuva Venäjästä oli totalitaristinen, Itä-Euroopan miehittänyt suurvalta.

Valtiollisen Suomen ensimmäisten vuosikymmenten aikana syntynyt historiakäsitys noudatteli samansuuntaista tulkintaa. Silloin luotiin myös aina 1960-luvulle saakka vallinnut ”kansallisen ikkunan” tulkinta, jonka mukaan historiamme vaiheet johtivat vääjäämättä kohti itsenäistymistä.

Venäjän hallinnon modernisaatio tulkittiin ”venäläistämiseksi” ja sortokausiksi, jolloin autonomiset erillisoikeudet saivat väistyä kansan vastarinnasta huolimatta. Vuoden 1918 sisällissota sovitettiin tähän kaanoniin vapaussodaksi nimettynä. Vapaussota oli käyttökelpoinen käsite kuvattaessa myös Suomen osuutta toisessa maailmansodassa. Talvisodasta tuli luontevasti toinen ja jatkosodan vuoden 1944 torjuntataisteluista kolmas vapaussota, joissa ratkaistiin Suomen kohtalo suhteessa Venäjään. (Jutla 2015, 931-932).

Hävityn sodan jälkeen kansallinen kertomus jatkui kansallisen identiteetin turvallistetussa kehyksessä niin kuin Köpenhaminan koulukunta on määritellyt ”turvallistamisen” konseptin (Buzan 1993). Suomen kansallisessa itseymmärryksessä se on tarkoittanut kertomusta taistelun jatkumisesta vapauden puolesta kamppailuna vaaran vuosina Neuvostoliiton uhkaa vastaan ja puolueettomuuden puolesta. Oman kansan identiteetin turvallistamisen merkityksessä sidottu hyvän ja vieraan vallan toiseutta edustavan pahan välinen kamppailu on helposti ymmärrettävä asetelma, joka tekee tulkinnasta vetovoimaisen ja helposti omaksuttavan. Lauri Hyvämäki teki tässä merkityksessä tunnetuksi turvallistetun käsitteen ”vaaran vuodet” samannimisessä teoksessaan *Vaaran vuodet 1944–1948* tarkoittaen Neuvostoliiton tukeman kommunistisen puolueen muodostamaa uhkaa kansakunnan tulevaisuudelle. Sen jälkeen käsitteen käyttöä on lavennettu myös Tšekkoslovakian miehityksen ja 1970-luvun alun tapahtumien väliseen aikaan. (Rentola, Majander, Nevakivi).

Vapaussota-kertomuksen kautta kehystetty historia on monilta osin murentunut tutkimuksen tarjoaman kuvan tarkennuttua kylmän sodan itä-länsijännitteen purkautumisen, uusien arkistojen ja kysymyksenasettelujen myötä. Kansalliseen muistiin on kuitenkin piirtynyt hitaasti muuttuva ja vanhalle peruskertomukselle rakentuva kuva Venäjästä.

Tämä sinnikäs kuva määrittää myös odotuksia tutkijan asennoitumisesta Venäjään ja sitä, miten hänen analyysinsä otetaan vastaan. Tutkijan tila esittää Venäjää koskevia pohdintojaan sitomatta niitä kilpaileviin poliittisiin agendoihin on yleensä ollut sitä kapeampi, mitä suurempia jännitteitä Venäjän ja lännen välillä on.

Viholliskuva Neuvostoliitosta

Käsittelen seuraavaksi muutamaa yleisemmin Venäjään liittyvää seikkaa, jotka ovat luoneet jännitteisen ilmapiirin Venäjän tutkimuksen ympärille. Tarkastelu voidaan aloittaa kylmästä sodasta, jossa Neuvostoliitto ja länsi ajautuivat kansainvälisessä politiikassa vastakkaisille puolille toisen maailmansodan voiton jälkeen.

Niin sanotun lännen ja sosialistisen blokin ideologinen, taloudellis-sosiaalinen ja geopoliittinen kilpailu ja sen ilmentymänä sotilaallinen vastakkainasettelu asemoi tutkijat ahtaaseen rakoon. Kahden blokin vastakkainasettelu heijastui eri puolille maailmaa paikallisina sotina ja näkyi ihmiskuntaan pelkoa kylvävänä ydinasevarusteluna. Propaganda tuotti viholliskuvia ja paine lipun näyttämiseen oli suuri.

Kylmän sodan asetelma näkyi akateemisella puolella sovetologisessa, totalitarismiteoriaan nojaavassa tutkimuksessa, jonka rahoittamisen iso motiivi oli tuntea viholliseksi kehystetty Neuvostoliitto. Totalitarismiteorian edustajat pitivät Neuvostoliittoa Kremlin yksinvaltaisesti ohjaamana, ideologisesti määräytyvänä ja raskaan tsaristisen yksinvaltiuden painolastin perineenä yhteiskuntana.

Sen analyysiin ei tarvittu suuremmin yhteiskunnan sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen ilmiöiden kehityksen tarkastelua. Arvot ja ideologiset erot merkitsivät, ja tähän dualistiseen kehikseen myös tutkijoiden odotettiin asemoituvan. Kysymyksestä on käyty useita väittelyjä ja julkaistu lukuisia artikkeleita (mm. Fitzpatrick 2004).

Stalinin valtakauden ja sitä seuranneiden varovaisten uudistusten alkamisen jälkeen alkoi liennytyksen kausi, joka antoi uudelle tutkijasukupolvelle tilaa haastaa kylmän sodan aikana lukkiutunutta vanhaa tutkimusta. Uudet tutkimukselliset avaukset, joissa Neuvostoliitto nähtiin omanlaisenaan, mutta kuitenkin samankaltaisten sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden vaikutuksesta muuttavana valtiona kuin muutkin, suuntasi uudemman

Neuvostoliitto-tutkimuksen kohti normaalein akateemisin kriteerein tehtävän tutkimuksen lähtökohtia.

Syntyi vuosikymmeniä jatkunut ja osittain myös nykyiseen Venäjän tutkimukseen vaikuttava kiista, jossa osa totalitaristisen koulukunnan tutkijoista osallistui aktiivisesti myös kylmän sodan poliittiseen kamppailuun. Tällä kentällä Neuvostoliiton kehitystä laajemmasta perspektiivistä ymmärtämään pyrkivät tutkijat saatettiin leimata Neuvostoliiton myötäilijöiksi tai tukijoiksi.

Harvardin yliopiston historian professori Richard Pipes oli yksi totalitaristisen koulukunnan johtavista edustajista ja USA:n ja Neuvostoliiton välistä liennytyistä vastustaneista neokonservatiiveista. Neokonservatiivit kritisoivat jopa Yhdysvaltojen tiedustelupalvelu CIA:n silloista arviota Neuvostoliitosta naiiviksi ja perustivat organisaation Yhdysvaltojen politiikan kääntämiseksi aktiivisemmin Neuvostoliittoa vastustavaksi. Pipes nimettiin Ronald Reaganin Venäjän ja Itä-Euroopan politiikan neuvonantajaksi. Reagan tunnetusti kutsui Neuvostoliittoa pahan valtakunnaksi. (The New York Times, 17.5. 2018).

Venäjän tutkimus Suomessa kylmän sodan aikana

Vaikka Suomi ei tähän aikaan ollut kovin monella alalla merkittävä toimija Venäjä-tutkimuksessa, myös täällä puhkesi muutamia kiivaita ja henkilöityneitä Venäjä-kiistoja. Ne syntyivät siinä kontekstissa, jossa sodan jälkeinen Suomi varjeli puolueettomuuspolitiikkaansa ja läntistä identiteettiään Neuvostoliiton kanssa solmitun YYA-sopimuksen rajaamassa tilassa.

Yksi tunteita nostattanut ja pitkään kiistojen kohteena ollut kysymys koski nyt jo yleisesti hylättyä, mutta kansalliseen ydinkertomukseen kuulunutta jatkosodasta erillissotana. Sen keskeinen elementti oli Suomen ja Saksan liittolaisuuden kieltäminen, Suomen roolin vähättely Barbarossa-suunnitelmaan kuuluneessa Leningradin piirityksessä ja suunnitelmassa kaupungin ja sen asukkaiden tuhoamiseksi.

Erillissotateesillä Suomi asemoi itsensä toisen maailman sodan historian tulkinnassa läntisten demokratioiden joukkoon irti natsi-Saksasta. Kylmän sodan Suomessa liittolaisuuden myöntäminen tulkittiin Kremlin myötäilyksi, kommunistien propagandaksi, koska se edusti

Neuvostoliiton historiantulkintaa, jolla taas oli oma poliittinen ulottuvuutensa. On kuitenkin hyvä huomata, että Suomen ja Saksan liittolaisuutta pidettiin tosiasiana laajasti myös läntisten historiantutkijoiden keskuudessa, mutta sillä ei ollut suurta vaikutusta suomalaiseen populaariin historiantulkintaan ennen uuden tutkimuksen läpimurtoa 2000-luvulla. Unto Hämäläinen kuvasi Helsingin Sanomissa tilannetta niin, että vaikka tosiasiallista Saksan liittolaisuutta ei kielletty enää 1970-luvulla ajopuuteorian upottamisen jälkeen, ”nykyisin erillissota on kuitenkin iskostunut niin syvälle mieliin, ettei sitä kyseenalaistavaa tietoa enää hevin uskota” (Hämäläinen 4.12.2005). Helsingin Sanomien 28 historian professoreille 2008 tekemän kyselyn mukaan 16 eli vähän yli puolet ei tukenut erillissotateesiä, 12 piti sitä oikeana tai osittain oikeana (HS 19.10.2008). Uusien tutkimusten ja niistä käydyn keskustelun johdosta tilanne oli 2009 tehdyn kyselyn mukaan myös kansalaisten keskuudessa hieman samankaltainen. Epävarmasti erillissotateesiin suhtautuvat muodostivat suurimman ryhmän, noin 40 prosenttia ja noin kolmannes hyväksyi sen. (Torsti 2011, 317).

Toinen usein esille noussut, natsi-Saksan liittolaisuuteen ja toisen maailmansodan jälkeen tuomittuihin rotuoppeihin liittynyt kiista on koskenut Suomen miehityshallinnon Venäjän Karjalaan perustamia keskitysleirejä, jotka nimettiin myöhemmin siirtoleireiksi. Antti Laineen vuonna 1982 hyväksytty väitöskirja, jossa hän toi esille suomalaisen miehityshallinnon toteuttaman rotuperusteisen slaavien huonomman ja suomalais-kansallisen väestön paremman kohtelun aina ruoka-annosten määrää myöten, johti jopa yritykseen estää väitöskirjan julkaiseminen.

Kolmas suuri kiistakysymys koski Suomen autonomian asemaa Venäjän imperiumissa, mitä tarkasteltiin aiemmin mainitun ”kansallisen ikkunan” tulkinnan eli itsenäistymisen kertomuksen kautta. Tutkijat, jotka ylittivät kansallisen kertomuksen raamit Suomen historian tulkinnassa ja sijoittivat sen osaksi Venäjän imperiumin ja Euroopan historiaa, kohtasivat jyrkän vihamielisiä ja leimaavia syytöksiä venäläismielisyydestä.

Myöhemmin arvostettuun asemaan noussutta Venäjän tutkimuksen professori Osmo Jussilaa haukuttiin uustsaristiksi eikä hänen asemansa vakiinnuttaminen yliopistossa ollut sileää. Konservatiivisten historioitsijoiden vastustus näkyi myös hänen 1969 julkaistun väitöskirjansa *Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808 - 1863* saamassa heikohkossa arvosanassa cum laude approbatur, joka herätti ihmetystä.

Kylmän sodan päättymisen jälkeen ja Venäjän arkistojen ennennäkemättömän laajan avautumisen myötä Venäjän ja erityisesti sen 1900-luvun historian tutkimuksessa alkoi uusi vaihe. Huomio kohdistui aiheisiin, joista oli kirjoitettu jo pitkään mutta joista ei ollut aiemmin ollut saatavilla arkistoaineistoa. Tällaisia suuria teemoja olivat muun muassa stalinismi ja repressio, Molotov–Ribbentrop-sopimus ja sen seuraukset, puna-armeijan rooli toisessa maailmansodassa, GULAG, pakkokollektivisoinnin ja -teollistamisen seuraukset ja erityisesti nälänhätä.

Venäjän kyvyttömyys käsitellä historiansa synkkiä vuosia ja sen juuttuminen historiasotiin erityisesti naapurimaidensa kanssa osana poliittisten jännitteiden kasvamista on sekin kaventanut tiettyjen teemojen käsittelyn tilaa. Hyvä esimerkki tästä ovat Venäjän käynnistämät historian vääristelyyn perustuvat poliittiset operaatiot.

Yksi niistä on ollut ilmoitus aloittaa tutkimukset väitetystä suomalaisen miehityshallinnon suorittamasta kansanmurhasta keskitysleireihin liittyen ja väite Sandarmohiin haudatuista suomalaisten teloittamista puna-armeijalaisista. (Ilta-Sanomat 6.9.2019) Tällaiset kampanjat kaventavat julkista tilaa tutkimukseen perustuvalta keskustelulta.

Yksi tunteita ja historiasotia herättäneistä ja myös politiikassa paljon käytetyistä kestoteemoista on ollut suomettuminen ja Kekkonen vallankäyttö. Teema sisältää useita ulottuvuuksia lähtien Suomen ulkopoliitikasta, demokratian toteutumisesta, Neuvostoliiton sekaantumisesta Suomen poliittiseen päätöksentekoon, puolueiden idänsuhteista sekä päättäjien suhteista ja kontakteista Neuvostoliiton tiedustelupalvelu KGB:n.

Historioitsija Hannu Rautkallio (Laboratorio Suomi: Kekkonen ja KGB 1944-62) syytti Kekosta jopa KGB:n agentiksi. Rautkallion opponentin ja ensimmäisenä yksinoikeudella Kekkonen arkistot käyttöön saaneen Juhani Suomen urauurtavasta ja massiivisesta kahdeksanosaisesta Kekkonen elämäkertasarjasta tuli ohittamaton, mutta myös monien kiistojen teossarja. Kekosta käsiteltiin myötäsukaisesti, mikä johti kritiikkiin Kekkonen toiminnan liiallisesta puolustamisesta.

YYA-sopimus ja Kekkonen ulkopoliitikka olivat määritelleet Suomen puolueettomaksi maaksi, joka ei voinut liittoutua sotilaallisesti. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen avautui mahdollisuus keskustelulle paitsi Euroopan yhteisöön myös Natoon liittymisestä. Kylmän

sodan aikana reaalipolitiikkana kannatetusta puolueettomuuslinjasta ja idänpolitiikasta tuli nopeasti kiistojen ja uudelleenarvioinnin kohde.

Suomettumisen historiaa ryhdyttiin tulkitsemaan siitä perspektiivistä, että Suomen oli irrottauduttava mahdollisimman kauas Venäjästä ja liityttävä kaikkien läntisten yhteisöjen ytimiin, kuten pääministeri Paavo Lipponen (sd.) muotoili Eurooppa-politiikkansa pääministerikaudellaan 1995-2003. Moraalisesti epäilyttävän suomettumisen vastapainoksi nostettiin jälleen kunniakas talvisota, jonka symbolinen käyttö poliittisessa keskustelussa koki eräänlaisen renessanssin.

Kylmän sodan päättyminen ja Venäjä-keskustelun uudet urat

Keskustelu Venäjästä oli 1990-luvun puolivälistä alkaen kaksiraiteinen. Sitä hallitsi yhtäältä sen korostaminen, että Venäjä on heikko entinen suurvalta, jota ei tarvitse huomioida samalla lailla kuin Neuvostoliittoa. Toisaalta sen rinnalla keskusteluun nousi kasvavassa määrin myös erilaiset uhkakuvat Venäjästä. Molempia käytettiin perustelevaan sitä, miksi Suomen pitäisi tai ei pitäisi liittyä Natoon. (Kivinen, 13.2.1997; Ahtisaari, 13.12.2003; Rahkonen 2004, 3, 61).

Tämä loi Venäjän tutkimukseen poliittisesti latautuneen kehyksen, jossa tutkijoiden Venäjä-analyysia tarkasteltiin Natoon liittymistä puoltavana tai vastustavana argumenttina ilman, että sitä edes kysyttiin tutkijalta suoraan. Sen tosiasian ääneen lausuminen, että Venäjä pitää Suomen Nato-jäsenyyttä uhkana itselleen ja että Venäjän Suomeen kohdistamaa välitöntä sotilaallista uhkaa ei ollut, sai kärkkäimmät syyttämään suomettuneisuudesta, Venäjän myötäilystä tai peräti Venäjän asian ajamisesta. Presidentti Ahtisaari toisti presidenttikautensa jälkeen omaksumansa, vuonna 2002 ilmaisemansa myönteisen kantansa Nato:n liittymisestä YLE1 Lauantaiseuran haastattelussa ja perusteli sitä sillä, että liittyminen olisi hyvästien sanominen suomettumisen kaudelle. (Ahtisaari, 13.12.2003).

Toisaalta myös Venäjän uhkaa korostaneet ja tällä tai jollain muulla argumentilla Nato-jäsenyyttä kannattaneet ovat saaneet oman osansa pääasiassa sosiaalisen median mehyökkäyksistä. Heidän esittämiensä Venäjän uhkaa koskevien arvioiden motiiveja on kyseenalaistettu ja heidät on saatettu leimata Venäjä-kammoisiksi tai jopa läntisten salaliittojen jäseniksi. (Väyrynen blogissaan, 25.09.2016).

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Venäjän tutkimuksen kehys muuttui ja Venäjän arvioinnista tuli Suomen ulkopolitiikan suunnasta käydyin keskustelun keskeinen teema. Venäjällä ja toisen maailmansodan historialla sekä perusteltiin että vastustettiin Nato-jäsenyyttä, mikä loi uuden tulkintaympäristön Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden historian arvioinnille. Venäjän heikkenemistä pidettiin yhtäältä perusteena sille, että sen turvallisuuspoliittisia näkemyksiä ei tarvitse huomioida. Toisaalta sitä pidettiin perusteena myös sille, että Venäjää vastaan ei ole tarvetta liittoutua sotilaallisesti. (Jakobson 16.1.2004).

Tässä keskustelussa Venäjän tutkija, joka analysoi uutta toimintaympäristöä ja pyrki ymmärtämään Venäjän politiikkaan ja kannanmuodostukseen vaikuttavia syitä, joutui väistämättä keskelle monisyistä ja latautunutta kiistaa. Olen itse vastannut aika usein kysymykseen siitä, miten Venäjä suhtautuisi Suomen Nato-jäsenyyteen. Vastoin vallitsevaa odotusarvoa, olen arvioinut, että sotilasliittoon liittyminen saisi Venäjän reagoimaan kielteisesti ja että sillä olisi sotilaspoliittiset seurauksensa turvallisuusympäristöömme.

Näkemykseni on poikennut yleisestä, esimerkiksi presidentti Martti Ahtisaaren 2002 esittämästä käsityksestä, jonka mukaan jäsenyys ei suuntautuisi Venäjää vastaan ja yleisesti esitettyä arviota että sen reagointi jäisi vailla isompaa vaikutusta olevaksi ”kiukutteluksi” ja se tottuisi ajatukseen. (HS 15.3.2002; Hägglund 7.1.2003). Nämä käsitykset eivät arvioni mukaan perustuneet tosiasioihin vaan pikemminkin siihen, minkälainen maa Venäjän toivottiin tai uskoteltiin olevan. Käsitykseni ovat johtaneet erityisesti sosiaalisessa mediassa mutta myös kullisten takana kampanjoihin, joissa minut leimattiin eri tavoin venäjämieliseksi ja siten Suomen etua vastaan toimivaksi.

Tällaisella keskustelun raamien asettamisella tutkijoille rakennetaan tilanne, jossa vallitsevasta keskustelukulttuurista poikkeavan Venäjä-analyysin esittäminen tehdään vaikeaksi. Jos sitä tekee, altistuu sosiaalisen median pyörteissä hyökkäysten kohteeksi ja vapaaksi riistaksi. Olen saanut kuulla muun muassa vaatimuksia työstä erottamisesta sekä muunlaisten hallinnollisten prosessien käynnistämisestä minua vastaan.

Monien kansainvälisten kriisien viimeiseksi käännekohtaksi Venäjän ja lännen suhteissa muodostui Ukrainan eskaloitunut kriisi vuosina 2013–2014, Krimin laitton liittäminen

Venäjään ja sota Itä-Ukrainassa. Sen synty oli pitkään jatkuneen kehityksen tulosta, mutta tapahtumat olivat silti järkytys kansainväliselle yhteisölle.

Venäjälle asetettujen sanktioiden ryydittämän mentaalisen rintamasodan ulkopuolelle ei jäänyt juuri tilaa laajemmalle analyysille ja keskustelulle. Tästä eteenpäin lähes mikä tahansa julkisesti esitetty näkemys Venäjästä tai Ukrainasta tulkittiin kriisin taustaa vasten.

Oletusarvo on ollut, että tutkijat ottavat kantaa oman maansa ja sen viiteryhmän Venäjä-politiikan puolesta pysähtymättä analysoimaan laajemmin tapahtumiin johtaneita syitä, niiden seurauksia tai nykyistä kehitystä. Asenteiden muuttuminen mustavalkoisiksi on koskenut keskustelua sekä Venäjästä että Ukrainasta.

Ukrainan hyvin tunnettujen ja aiemmin myös lännessä arvosteltujen ilmiöiden, kuten sen monien vapaaehtoisjoukkojen (Azov-pataljoona tunnetuimpana) äärioikeistolainen ideologia, vähemmistöjen vainoaminen, Itä-Ukrainan sotarikokset ja tutkijoiden ja median sananvapautta rajoittava lainsäädäntö, ovat olleet aiheita, joiden käsittely on käynnistänyt herkästi tutkijoihin kohdistuvat syytökset Venäjän propagandan resonoimisesta. Kyseessä ovat kuitenkin monet samat ongelmat, joista Venäjää aiheellisesti arvostellaan. Tilannetta ei ole tehnyt yhtään helpommaksi se, että Venäjän Ukraina-propaganda on ollut sumeilematonta ja sotkenut sekä polarisoinut kenttää, jolla keskustelua käydään.

Poliittisen keskustelun miinat

Edellä kirjoitetun perusteella voidaan sanoa, että Venäjän tutkijan kohtaama vihapuhe ei ensisijaisesti liity internetiin tai sosiaaliseen mediaan, vaikka se tapahtuukin pääasiassa juuri tällä kentällä. Ilmiönä se on vanhempi kuin sosiaalinen media, mutta samoin kuin monet muut ilmiöt, myös Venäjän tutkijaan kohdistuvat vihanpurkaukset ja maalitetuksi joutuminen ovat somen ansiosta aikaisempaa helpompaa. Venäjään liittyy niin paljon nykyistä ja historian painolastia sekä Euroopassa että erikseen Suomessa ja muissa sen entiseen alueeseen tai vaikutuspiiriin kuuluneissa valtioissa, että sitä koskevan tutkimuksen on vaikea väistää poliittisten kriisien miinoja.

Lännen ja Venäjän jännitteet kaventavat tutkijoiden liikkumatilaa, koska polarisoituneen poliittisen ilmapiirin vuoksi myös he joutuu aiempaa tarkemmin pohtimaan, mitä ja miten

asian voi sanoa niin, että sitä ei ymmärrettäisi väärin – tai että se ymmärrettäisiin edes jokseenkin oikeasuuntaisesti. Yleisön on usein vaikea käsittää, tahallista väärinymmärtämisestä puhumattakaan, että Venäjän tutkijan eetosena on ymmärtää Venäjää, mikä ei ole sama asia kuin sen toiminnan hyväksyminen. Tutkittu tieto ja sen kautta syntyvä ymmärrys ovat ainoa rationaalinen tapa myös Venäjää koskevaan kannanmuodostukseen ja päätöksentekoon.

Kirjallisuus

Ahtisaari: Nato-jäsenyys suomettumisen loppu. (13.12.2003). *MTV3 uutiset*.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ahtisaari-nato-jasenyys-suomettumisen-loppu/1987014>

Bukkvoll T. (2016). Why Putin went to war: ideology, interests and decisionmaking in the Russian use of force in Crimea and Donbas, *Contemporary Politics*, 22:3, 267-282, DOI: 10.1080/13569775.2016.1201310

Buzan, Barry (1993). Societal Security, State Security and Internationalization. Teoksessa Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrupand, and Pierre Lemaitre (toim), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* (s. 41–58). London: Pinter.

Fitzpatrick S. (2004). Politics as Practice. Thoughts on a New Soviet Political History. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Volume 5, Number 1, Winter 2004 (New Series), 27-54. <https://doi.org/10.1353/kri.2004.0009>

Forsberg T. & Pursiainen C. (2017). The Psychological Dimension of Russian Foreign Policy: Putin and the Annexation of Crimea, *Global Society*, 31:2, 220-244, DOI: 10.1080/13600826.2016.1274963

Historian professorit hautaavat pitkät kiistat. (19.10.2008) *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004606365.html>

Hägglund G. (17.1.2003). Hägglund: Nato-jäsenyydestä ei Suomelle mitään vaaraa. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004113182.html>

Hyvämäki L. (1954). Vaaran vuodet 1944–1948. Helsinki: Otava.

Jakobson M. (16.1.2004). Suomi, Nato ja Venäjä. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000004195656.html>

Jussila O. (1969). *Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808 – 1863*. Helsinki: Historiallisia tutkimuksia 77.

Kivinen O. (13.2.1997). Naton ovi on meille kiinni. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000003599179.html>

Kuittinen A. (3.11.2012). Nato-salaliitto. *Uusi Suomi puheenvuoro*.

<https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/arhikuittinen/123352-nato-salaliitto/>

Laine A. (1982). *Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941-1944*. Helsinki: Otava.

Nevakivi J. (1995). Zhdanov Suomessa. Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu? Helsinki: Otava.

Pesu M. (3.4.2013). Ehrensverd, Nato-salaliitto ja poteroiden kaivaminen. *Ulkopolist.fi*.

<https://ulkopolitist.fi/2013/04/03/ehrensverd-nato-salaliitto-ja-poterojen-kaivaminen/>

Rautkallio H. (1996). *Laboratorio Suomi: Kekkonen ja KGB 1944-62*. Porvoo: WSOY.

Richard Pipes, Historian of Russia and Reagan Aide, Dies at 94. (17.5.2018) *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/05/17/obituaries/richard-pipes-historian-of-russia-and-reagan-aide-dies-at-94.html>

Rentola K. (1997). Niin kylmää että polttaa. *Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Helsinki: Otava.

Rentola K. (2005). Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970. Keuruu: Otava.

Suomen historia ajan tasalle. (HS 4.12.2005). *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000004357660.html>

Suomi J. (1986). Urho Kekkonen. 1936-1944, Myrrysmies. Helsinki: Otava.

- Kahdeksanosaisen sarjan ensimmäinen osa.

Torsti P. (2011). Suomalaisten moniulotteiset sotakuvat. *Historiallinen aikakauskirja* 109: 3, 309-323. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1539757>

Tutkija: Venäjä totutettava Suomen Nato-jäsenyyteen. (15.3.2002). *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004038806.html>

Venäläinen etsintäryhmä esitti hurjan väitteen: ”Suomi tiesi Stalinin vainojen uhrien haudoista ja käytti niitä itse sotavankien hautaamiseen”. (6.9.2019). *Ilta-Sanomat*.

<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005819078.html>

Väyrynen blogissaan: Suomen ulkopolitiikan taustalla salaliitto. (25.09.2016). *MTV3 uutiset*.

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/vayrynen-blogissaan-suomen-ulkopolitiikan-taustalla-salaliitto/6088994>